

D I S C E R N A M I N T și RESPONSABILITATE
(aspecte critice)

În componenta subiectivă a unor acte și fapte umane generatoare de efecte juridice, Dreptul pozitiv a inclus și condiția discernământului la data materializării actelor și faptelor considerate comportamentul dirijet cu discernământ definește acțiunile intenționate.-Absența discernământului degradează conduitele la semnificația de simple evenimente cu posibilitatea unor implicații juridice diferite.-

Normele juridice care utilizează noțiunea de discernământ, în general, nu explică conținutul acestuia și nici la nivel lexic sensul cuvântului.-Se desprinde ideea că termenul-discernământ-ar fi suficient de explicit și comprehensibil ^{întru} pe oricine încît o explicație mai analitică s-ar dovedi superfluă.-În realitate, multiplele cazuri reale în care s-a pus problema existenței sau inexistenței discernământului la diversele clase de subiecți, sau în funcție de diversitatea circumstanțelor posibile, au arătat că entitatea psihică numită discernământ nu reprezintă o constantă a psihismului și nici o dimensiune unică.-

În știința psihologiei persoanei, atât în versiunea clasică cît și în cea cibernetică, procesul psihic pe care-l numim discernământ nu deține un statut științific distinct, fiind sau evitat în elaborările teoretice sau inclus în aria gândirii cognitive ori în aceea a funcției superioare numită rațiune.-Este mult probabil că termenul -discernământ- a apărut mai întâi în vorbirea laică, consecvent observației empirice că mintea omului poate deosebi diferite lucruri între ele, le poate compara special și în diversitate etc.-În limbile românești, termenul derivă din verbul latin "discerno-discernere, care înseamnă a deosebi, a distinge.- Acest sens se menține și în prezent dar asocierea discernământului cu alte atribuții psihice care, împreună, definesc responsabilitatea, temă sensului științific al acestui termen s-a complicat.-Chiar în lexicologia extrajuridică s-au complicat sensurile originare.-

Astfel, în dicționarul Larousse-ediție 1969-se adaugă sensul

de "a recunoaște distinct" și în acest sens se dă exemplul recunoașterii unei diversități de obiecte-un șomot îndepărtat, adevărul și eroarea, intențiile cuiva, o atitudine amenințătoare.- În explicația substantivului-discernământ-se indică un sens științific, de nuanță psihologică, cel de "operație a intelectului de a distinge lucrurile".- Un al doilea sens, tot de nivel științific, este indicat cel de "facultate de a judeca... sănătos".-

În dicționarul explicativ al limbii române ed. 1975, substantivului-discernământ-i se atribuie sensurile-facultatea de a discerne facultatea de a pătrunde, de a judeca și aprecia lucrurile la justa lor valoare.- Verbului-a discerne-i se atribuie sensurile de-a distinge lucrurile unele de altele, a judeca limpede cu pătrundere și precizie.-.. Evident, cu judecăți de valoare ca cea conținută în sensul "a judeca sănătos" sau "a aprecia lucrurile la justa lor valoare" ori "a judeca limpede, cu pătrundere și precizie" nu obținem nici un spor de înțelegere a procesului psihic propriu discernământului.-

În celebrul vocabular tehnic și critic de filozofie al lui André Lalande, ^{ca 1934} unul din sensuri, mai precis sensul esențial, atribuit facultății care este rațiunea, de către Descartes, în cunoscute sa lucrare-Discurs de la metode -1637 -este astfel enunțat "rațiunea este facultatea de a judeca bine adică de a discerne -binele de rău, adevărul de eroare, frumosul de urt, printr-un sentiment interior spontan și imediat.- Rezultă deci că în concepția marelui raționalist ~~chintesența~~ rațiunii rezidă în discernământ, adică în distincția între diferite valori morale și intelectuale.- În plus, mai rezultă că discernământul, în esență sa subiectivă, ar fi un sentiment care se declanșează spontan și instantaneu, în confruntarea cu situații care solicită o bună judecată de recunoaștere și alegere.-

Cum am menționat anterior, știința psihologiei nu a creditat faptul psihic-discernământul-ca fiind ceva distinct de gândire, rațiune, judecată, raționament.- Ace fiind, pentru a concilia terminologia juridică cu exigențele științifice, va trebui să ne apropiem de datele psihologiei care pot absorbi sensurile simple, originare, empirice ale termenului lexic-discernământul.-

În prim loc, vom reține că, recunoașterea și diferențele dintre lucrurile lumii reale, se realizează, după situații, fie prin simpla observație, prin acele constatări psihice de natură empirică, fie prin judecăți comparative, în care intră în concurs elemente de cunoaștere mai profunde-de natură fizică, chimică, estetică etc.- Judecățile comparative se vor întindea, în parte, și pe observațiile inițiale.- Ace fiind, problema discernământului urcă pe treptele superioare ale

cunoașterii cu toate complicațiile probabile... Aceste complicații devin temerare mai ales când operația de discernere va ^{avea} să decidă în domeniul valorilor, ci nu al obiectelor fizico-mecanice. - Este cît se poate de clar că un atribut ca cel al adevărului nu este un obiect discernabil după semne fizice exterioare, cum nici eroarea nu poate fi astfel. - Se cere o anumită știință pentru a obține astfel de performanțe în analize discriminatorii de ordin logico-științific. - Ce am mai putea spune despre discernămintul binelui de rău, în situații mai complicate, adică dincolo de cele câteva modele ale răului consacrate în etica populară ??

Așa dar, un prim aspect critic al temei este dat de exigența de a decide, când vom avea a constata în cazurile reale, de existență, inexistență sau vreo gradă intermediară a discernămintului, ce vom credita - senzul elementar originar - cel de pură conaștere spațio-temporală a obiectelor reale sau sensul științific de comprehensiune a acțiunii subiectului, după criteriile înțelegerii causalității cum și de comprehensiune valorică după criteriile etico-juridice ??

Sigur, nu se va putea evita imperativul similitudinii sensului științific-psihologic al noțiunii -discernămint-, mai ales decât luăm în considerare faptul că comportamentele deviate de ex. constituie acțiuni complexe sub aspect material, ori în execuție, cum și de ordin intelectual-afectiv, pe de o parte, iar pe de alta că discernămintul singur nu poate scoate la iveală componenta subiectivă a actului infracțional și nici nu poate exprima singur starea de responsabilitate. -

Cît privește psihologia cibernetică, observăm tendința de a explica operativ, în profunzime, procesele gândirii, printre care se relevă și din cele care definesc discernămintul în sensul său originar. - Cîtăm un text elocvent -

"A gândi (reționa) înseamnă în ultimă instanță a extrage dintr-o anumită sursă o cantitate oarecare de informație, a o prelucra și interpreta în așa fel încît să obținem răspunsul cel-mai-bun la o întrebare sau ~~în~~ o situație critică..... Gîndirea presupune elaborarea și stabilirea unei scale preferențiale ale alternativelor evenimentelor posibile, stît în plan obiectiv extern (situațiile cu care se confruntă subiectul) cît și în plan subiectiv intern (alegerea între diferitele variante de strategie și răspuns
(G O L U M. - "Principii de Psihologie cibernetică" Buc. 1975 Ed. Științifică și enciclopedică" pag. 162, 165). -

În raport cu optica psihologiei cibernetică, la originea faptului psihic al discernerii găsim totdeauna un flux informativ. - Acest fond informativ este supus apoi unui travaliu care constituie în prezent o necunoscută, travaliu numit cu un cuvînt care evocă ceva difuz, oricum - impenetrabil - anume - p r e l u c r a r e . -

Evident, dat fiind că pentru psihologia cibernetică rămân în exterior formulele entropomorfe ca -gîndirea..pîtrunde,rațiunea asociază noțiuni...,inteligenta stabilește relații etc.,încît aceste facultăți ale psihismului nostru sper ca agenți misterioși și omnipotenți,acel travaliu de prelucrare a informațiilor,în sens ~~de prelucrare~~ cibernetic,nu poate fi decît unul automat,încă necunoscut în întimitatea sa,de natură bio-chimică și bio-electrică.-În această situație,în ~~realitate~~ ^{în sensul de} un impas critic în evoluția științei psihologiei; discernămintul/-travaliu de "prelucrare" a informațiilor,ne opune marea dificultate de a-l considera un factor dirijabil ~~de~~ ^{de} libere gîndire și voință a individului.-În schimb,teza cibernetică a discernămintului este radical compatibilă cu explorarea psihismului conex cu un act comportamental determinat,penru a decide dacă acel travaliu de prelucrare a unui fond informativ a avut sau nu loc,a fost prezent sau absent ori a fost prezent dar la o aceră neconcordanță cu întreg actul comportamental,un discernămint diminuat deci.-

0 Dreptul pozitiv ^{penal}/actual consacră în textele legii termenul lexic-discernămint- și cîteva sintagme sinonime,într-un mod care nu poate evita comentariul.-Astfel,în art.99 al.2 c.p.se dispune că minorii între 14-16 ani răspund în sens penal numai dacă au comis factu cu d i s c e r n ă m i n t .-În titlul VIII al codului penal în vigoare,cuvîntul discernămint nu este explicat,în seria altor termeni al căror înțeles este pus în evidență,penru aplicarea legii penale.-S-a considerat fie că este suficient de explicit,sau s-a lăsat în seama juristului și a experților de a decide de natură psihică cum și de prezența sau absența sa în cazurile reale...După locul ocupat în textul citat,se poate observa că răspunderea penală a minorului între 14-16 ani este condiționată de prezența discernămintului ca factor director al faptului comis.-

În art.100 c.p.,se indică,penru fixarea sancțiunii ce are a se aplica minorului infractor,criteriul dezvoltării sale intelectuale și morale.-Evident,dezvoltarea intelectuală și morală adecvată implică prezența și posibilitatea discernămintului,în timp ce subdezvoltarea mintală și morală exclude discernămintul.-

În art.48 c.p.,printre cauzele care înlătură ⁺caracterul infracțional al faptei este indicată și starea agentului de.."a nu-și putea da seama de acțiunile/sale" din cauza alienației mintale sau a oricăror alte ~~cauze~~ cauze similare.-Evident,un individ care"nu-și poate da seama"de comportamentul său,în prim loc este un individ care nu dispune de discernămint.-

În art.47 c.p.,printre aceleși cauze care ^{exclud} ~~vindecă~~ carac-

terul infracțional al unui fapt, se inserie și absența unui factor ce ține de facultatea discernământului și anume capacitatea de prevedibilitate (gândirea de anticipație), în sine și într-o situație concretă anumită. - Textul are în vedere absența prevedibilității efectului unui fapt, absență cauzată de o circumstanță imprezibilă.

Practic deci, individul se poate găsi la un moment dat sub imperiul unei opacități, privind gândirea dincolo de pragul actualității, consecvent căreia nu percepe prezența unei cauze, ~~cauza nu este~~ ^{cauza nu este} ~~percepută~~ ^{percepută} de nimeni, în circumstanțele date, fiind deci obiectiv imprezibilă, încît nu percepe nici efectul unui act comportamental, tocmai pentru că efectul este voalat stit de dens încît nici acesta nu era prevedibil.

Observînd modul în care normele juridice citate valorifică condiția discernământului, vom constata o inconsecvență de principiu inexplicabilă, în deosebit în raport cu ceea ce reprezintă discernământul în condiție subiectivă a unei conduite deviante sau de altă natură. - Astfel, în cazul minorului /infractor/ ~~care~~ ^{care} ~~este~~ ^{este} ~~cu~~ ^{cu} discernămint va fi supus răspunderii penale integrale, cu incidente specifice minorilor. - Dacă se va constata că a acționat fără discernămint, minorul va fi supus regimului de neresponsabilitate totală proprie minorilor pînă la 14 ani.

Absența discernământului, ca un efect al subdezvoltării intelectuale și morale, sau discernămintul diminuat consecvent scolarității dezvoltării precare, sub aspect intelectual și moral, va decide numai de natura sancțiunii ce va fi aplicată minorului (măsură educativă sau pedespașă). - Cele două versiuni nu permit abstragerea diferenței ~~absența totală~~ ^{absența totală} a discernământului, exprimată prin sintagma sinonimică -incapacitatea de a-și da seama de acțiunile sau inacțiunile sale- produce efectul juridic radical al excluderii caracterului infracțional al faptului comis într-o astfel de condiție de stare, pentru orice infractor (major sau minor). - Cum textul de referință nu conștie nici o alternativă, nu putem deduce care ar putea fi efectul juridic al discernământului diminuat în raport cu caracterul infracțional al unui act criminogen.

În fine, efectul absenței discernământului prin incapacitatea de prevedere a efectului unei acțiuni comise sub imperiul acestei carențe, adică de a exclude caracterul infracțional al acțiunii respective, este riguros consecvent condițiilor legale ale culpabilității pentru acțiunile intenționate.

Analiza logico-științifică a faptului psihic al discernământului și modul în care a fost valorificată de legislatori, nu va

putea evita constatarea că juristii nu au dispus de elemente certe de ordin științific în problema aptitudinii psihismului uman numită discernământ.-Enunțul acesta ni se pare și mai legitim dacă luăm în considerare faptul că, în practica judiciară, creditarea gradății discernământului diminuează și generează soluția mai complicată a responsabilității stenuste.-

Am considerat posibil, sub aspect istoric, apariția ideii de discernământ-integral sau diminuat-mai întâi în observațiile juristilor, empiric, comparativ prin diversitatea cazurilor reale și abia mai târziu și foarte prudent în lucrările de psihologie.- În strădania noastră de a descifra acest aspect, nu am găsit decât o circulară a Ministerului Justiției al Franței, în primul deceniu al secolului, prin care recomandă judecătorilor ea, în cazul în care apelează la expertizele medicale, să pună în discuție, obligatoriu, două probleme-

a/.-Dacă inculpatul a fost în stare de demență în momentul acțiunii; b/.-Dacă nu, atunci să stabilească, prin examenul biologic și psihopatologic, dacă inculpatul nu prezintă anomalii mentale sau psihologice de natură să atenueze într-o anumită măsură responsabilitatea sa.-

Așa dar, în laboratorul instanțelor judiciare s-a perceput diferențele calitative, de ordin psihic, ale subiecților diferitelor litigii, fie în raport cu inteligența, fie cu fondul efectiv sau tensiunile volitive.-Față de condițiile rigide ale acelei instanțe supreme -numită responsabilitate-, atribuită fiecărui individ, problema intrată în epoca noastră într-un vast comentariu, pînă la negarea acesteia, observațiile magistraților și conștiințele lor privind cea exigentă a echității în soluțiile judiciare, au inovat posibilitatea de a valorifica aspectele de conținut ale discernământului în lumea reală, evident diverse pînă la a marca cel puțin trei variabile: discernământ integral, discernământ diminuat, discernământ la cota zero.-

Imperativul cunoașterii științifice a omului real, cel de a realiza judiciar dreptatea și echitatea, impune intelectului și sentimentelor noastre efortul, obligația socio-juridică de a elucida problema discernământului în psihismul uman și funcția sa în demersul comportamental al individului uman.-Evident, o astfel de obligație nu ^{este} mai putea considera, azi, onorată numai pe calea bunului simț, a simplei aprecieri sau prin discuții apucative.-O astfel de rezervă ni se opune ca foarte întemeiată, mai ales în raport cu progresele realizate de psihologia persoanei, psihologia cibernetică, psihopatologia, psihiatria, genetica, teoria sistemelor etc.-

Tematica acestei probleme va fi confruntată cu câteva di-

facultăți severe, din care cităm numai câteva:

-se poate fundamenta un statut științific distinct pentru discernământ, în raport cu ceea ce psihologia persoanei reține în ariea sa și anume, gândirea, rațiunea, procesul cognitiv ??

-dacă pentru activitatea judiciară ar fi mai util sau nu să se elimine termenul de discernământ spre a fi înlocuit cu oricare din facultățile psihismului în care se include și operația de discernere ??

-dacă ar putea fi teoretizat și modelat discernământul total ?

-cum ar putea fi concepută absența totală a discernământului la un individ uman și ce semnificație ar mai avea acesta sub aspect psihic ??

-ce criterii de gradare a eficienței discernământului s-ar putea concepe, pentru a face posibilă și inteligibilă configurația discernământului diminuat ??

-dat fiind că ceea ce interesează în cazurile judiciare reale este discernământul individului la data comiterii actului considerat, ce proceduri retrospective riguroase științifice s-ar putea proiecta, pentru a reconstitui starea discernământului la data materializării actului considerat ??

-juristii, în cooperare cu psihologii și psihiatrii, ar avea să decidă care ar fi efectele juridice cele mai indicite, în raport cu obiectivele justiției, în cazurile discernământului diminuat, să atenueze responsabilitatea și cum, sau să decidă de un alt regim sancționator, altul decât pedeapsa, ori să fie limitat la o circumstanță, eventual cauză legală, de atenuare a pedepsei ??

-psihopatologia și psihiatria ar urma să stabilească anticipat care din multiplele anomalii psihice, de la nevroză pînă la formele demențiale, afectează și în ce măsură, discernământul. ??

-avînd în vedere caracterul sincron al facultăților psihismului și optica unilaterală de considerare a discernământului în comportamentele deviate, se dovedește necesar un răspuns interdisciplinar la tema posibilității sau imposibilității de a privi discernământul în vreo corelație cu calitatea inteligenței individului și fondul său efectiv.-

Apreciem a fi utilă și legitimă din punct de vedere științific și juridic teoretică a acestor probleme, mai ales dacă luăm în considerare și aspectul social al distribuției naturale a discernământului în comunitatea umană, mai precis absența acestuia la cîteve clase de indivizi.-Avem în vedere fracțiunea din populație reprezentată de minori (pentru care legea exclude discernământul în cazul comportamentelor deviate), fracțiunea reprezentată de viratnici du-

pă 65-70 ani, în cazul cărora, cu restrinse excepții, dat fiind faza de involuție în care intră, se poate vorbi cel mult de un discernământ diminuat, fracțiunea reprezentată de deficienții mintali și cei cu intelectul de limită considerați de experții Organizației Mondiale a Sănătății de la Organizația Națiunilor Unite, căm ar totaliza cca. 16% din orice populație (Colectiv=Psihologia ~~universitară~~ și dezvoltării-Buc. 1983 Ed. Academiei RSR pag. 280)-în cazul cărora nu se poate concepe discernământul, ~~în~~ ^{având} în serie, și în aceeași situație, surdo-muții, persoanele afectate de paralizii, spitalizații în clinicele de psihiatrie, cei afectați de boli mintale dar necunoscute instituțiilor sanitare (cifra necalculabilă).-

Statisticile oficiale indică un total al categoriilor de indivizi cu discernământ precar, sub nivelul exigențelor juridice, ^{decu} de mai mult de jumătate din populația totală a ^{unui} stat.-

Situația nu poate fi decât impresionantă, decât luăm în considerare ideea dominantă din teoria responsabilității în sensul că individul uman trebuie considerat un garant al acțiunilor sale, pentru că lucrează cu discernământ și liber, de unde concluzia culpabilității și răspunderii juridice pentru acțiunile generatoare de pericole sociale și prejudicii materiale.-

Cluj-Napoca

13 martie 1986

C. Sîngău
Prof. Dr. Constantin Sîngău
Membru corespondent al Academiei
de Științe Sociale și Politice
a R.S.R.-

REZUMAT

În cunoașterea riguros științifică a faptului psihic numit discernământ sînt interesați deopotrivă juristii, psihopatologii, psihiatrii și, la modul stringent teoretic, psihologii.-

Sensul noțiunii-discernământ-prezintă o îndelungată evoluție istorică.-

Inițial, primele sensuri au fost tributare observației și mai târziu gândirii filozofice.-

Juristii, justiția în general, a pus accentul pe aspectul cognitiv al discernământului, deși operației discernerii nu-i reducibilită la cunoaștere.-

Progresele psihologiei persoanei, psihopatologiei, ciberneticii și psihiatriei, au multiplicat ~~criteriile de~~ ^{criteriile de} criteriile de aprofundare analitică a procesului discernământului.-

În jurul temei-discernământ și responsabilitate-se relevă o diversitate de exigențe teoretice, cu stîm mai legitime din punct de vedere științific dacă luăm în considerare și aspectele sociale ale distribuției capacității de a discerne.-

...//...

Timisoara
Sedinta 28 oct 985

FUNCȚIA PSIHICĂ A MOTIVELOR ÎN ACȚIUNILE UMANE

Motivația psihică a comportamentului uman nu a devenit o problemă distinctă a psihologiei ^{decizi} din a doua jumătate a secolului nostru. - În deceniile III și IV (ne referim la marele TRATAT DE PSIHLOGIE al psihologilor francezi sub conducerea Prof. Georges Dumas profesor de psihologie experimentală la Sorbona) s-a simțit necesitatea de a explica ce se întâmplă anterior unei decizii voluntare de a acționa, cum în noștre o astfel de decizie comportamentală, s-a presupus existența unor procece preliminare, dar problema, în termenii ei adecvați nu s-a formulat. -

Comentariul temei, cum este posibil actul voluntar, este de divers și contradictoriu, a determinat pe autorii tratatului să formuleze concluzia că orice decizie de a acționa, în ceea ce ar putea fi din punct de vedere psihologic, este mai curând un miracol.

Psihologul american W. James a presupus că efectele practice-materiale ale acțiunilor umane ar putea avea o corelație cu anumite semne, idei, sentimente sau aspirații, care ar vehicula conduitele ~~psihice~~, dar o astfel de ipoteză nu a fost dezvoltată. - Este real că, la un moment dat, James enunță termenul motiv, conex cu cel de voință. - Nu explică însă ce ar fi motivul și nu instituie vreă relație definită cu voința, pe care o consideră o putere distinctă care precede actele voluntare. -

Psihologii Spencer, Ribot, Münsterberg și alții consideră că activitatea voluntară derivă din activitatea reflexă pe cale de diferențiere și complicație graduală. - Orice excitație primește din organism răspunsul apropiat, uniform, necesar și specific, a cărui necesitate, uniformitate și specificitate țin nu numai de identitatea practică a excitației dar și de constituția morfologică, de funcția fiziologică a organelor de recepție, de transmisiune și reacție. Așa dar nici urmă de vreun proces de motivație, preliminar. -

Pentru psihologul Wundt - factorul explicativ al actului voluntar îl constituie emoția și din acest punct de vedere între actele proprii comportamentului animal și cele ale comportamentului

uman subsistă o continuitate perfectă.-Emoția sau sentimentul,oricât ar fi de palide, fac parte integrantă din procesul volunțar.- Activitatea impulsivă este forma primitivă a actului volunțar.-

Orice emoție generează o expansiune motrică care propulsează tensiunea emotivă în afară.-

Mai mult, toate stările de conștiință au un coeficient normal de eficacitate impulsivă.-Coeficientul tendințelor e mult mai ridicat decât cel al ideilor morale.-

În Psihologia contemporană se disting două direcții de abordare a temei motivelor în conduitele umane.-Prima, cea descriptivă, într-o terminologie specific psihologică, cea de a doua tinzând la explicații de ordin cibernetic.-

În sens pur psihologic, ^{oricărui} motivația umană este comportamentul rezidă într-o stare specifică, iar în raport cu decizia de a acționa și actul volunțar propriu zis (trăcerea la acțiune) reprezintă un factor explicativ (un fel de rațiune suficientă a deciziei) fiind în același timp și un factor dinamizant.- Procesul de motivație precede totdeauna demersul comportamental.-

Pentru a indica procesul de motivație, în știința psihologiei s-au utilizat o diversitate de termeni dar cu aceeași semnificație, din care cităm = stimuli, stări de tensiune, impulsuri, trebuință, dorință, aspirații, mobil, tendință, resort al acțiunii etc.-

Nota comună a motivelor, oricare ar fi acestea, este aceea de dinamizare a acțiunii, de a fi factori activatori și directori ai activității.-Motivația este deci un impuls la acțiune, din forul interior al persoanei, care menține și intensitatea dinamică necesară epuizării unei acțiuni determinate.-

Reputatul nostru psiholog -Al. Rogea - în cunoștința sa lucrare -"Motivele acțiunii umane" ⁽¹⁹⁶³⁾ a folosit denumirea de trebuințe pentru procesele de motivație, considerându-le a fi sursele primare ale acțiunilor.-

În ansamblul motivelor posibile s-au adoptat diverse clasificări.-Prezentăm exemplificativ pe cea mai simplă și expresivă-

I -motive primare, înăscute, de ordin bio-fiziologic, ca foamea, setea, apetitul erotic, nevoia de echilibru, de liniște, de a evita durerea, nevoia de odihnă;

II -nevoi promovate de procesul de învățare, corelate cu nevoile primare, cum sînt nevoia de a folosi și manevra obiectele, nevoia de scrutare și explorare a mediului ambiant necunoscut, nevoia de afecțiune, curiozitatea de a cunoaște etc.-

III -motive superioare, cele de ordin social, sub influența unor

factori de cultură, a căror frecvență este dependentă de interfe-
rențele individului cu colectivitatea.-In clasa aceasta a motive-
lor sint citate : nevoia de comunicare, tendința la sociabilitate,
nevoia de respect și apreciere din partea comunității sociale, spi-
rația la ascendență în societatea organizată etc.-

Modul particular de a fi percepute și fixate în conștiință este diferit.-Pentru motivele primare s-a remarcat că genera-
zile o stare de apăsare, similară celei care caracterizează femeia
de ex.-Specificul restului motivelor posibile este dificil de ex-
primit distinctiv, Aparatul noțional al Psihologiei nu a fost com-
pletat încă cu construcții de limbaj adecvate pentru a exprima se-
lectiv trăiri atât de subtile.-O situație similară întâlnim și în
cazul mirosurilor, pentru care numai câteva denumiri sint evocate-
re, în timp ce pentru rest e necesar să pronunțăm numele subsem
efectelor osmice, cum ar fi numele florilor mirositoare, pentru a
obține înțelegerea distincției.-

Ca urmare a acestui impas în definirea și individualizarea
motivei, pentru înțelegerea fenomenului, se rețină particularități
le comune și anume caracterul compresiv și dinamizant al motivei

Considerată în dinamica acțiunii, motivația constituie mo-
mentul sau stadiul prim, caracterizat prin starea de tensiune dina-
mogenă, fiind urmată de stadiul actului aferent motivului (un act
motivată deci) și în fine de stadiul actului executat care aduce
cu sine starea de relaxare, numită și de satisfacție sau liniștire.

Cele mai multe motive, după ce au fost traduse în comporta-
mente adecvate și au reinstalat starea de satisfacție, se sting.-
Dimpotrivă, altele se repetă și persistă timp îndelungat.-In acest
sens se citează motivele superioare reprezentate de interese și
convingeri.-Se citează în acest sens cazul lui Leonardo da Vinci
care a executat peste trei mii de schițe pentru a fixa imaginea
unui cap de cal sau cazul omului de știință Ch. Darwin care ^{a muncit} timp
treizeci de ani de investigații și culegere de date pentru a elabo-
ra teoria privind originea speciilor cum și cazul lui Pavlov care
a experimentat peste douăzeci de ani până ce a avut înțelegerea
deplină a fenomenului reflexelor condiționate, cazul lui Pasteur și
mulți alți oameni de artă și știință.-

Cit privește ~~problema~~ ^{esența} motivelor, din ce anume și cum deri-
vă acestea, Psihologia descriptivă nu a dat decât răspunsul că pro-
cesul de motivație este obscur, iscat undeva în profunzimile incon-
știentului.-In dinamica acțiunii, s-a putut remarca faptul că unele
motive se desprind din obscuritatea originară și intră în zona lu-

minescență a conștiinței (se conștientizează) și în această modalitate de motive devenite conștiente dinamizează actul comportamental în timp ce altele propulsează comportamentul anterior pătrunderii lor în conștiință, ca factori și inconștientului deci (citându-se reacțiile instinctive, actele reflexe, actele repentine etc.).

Deci toate motivele posibile se configurează în zona neștuită de conștiință a inconștientului, cele mai multe migrând spre ecranul luminos al conștiinței pentru a dinamiza actele comportamentale aferente, în timp ce altele vor propulsa demersul comportamental chiar în stadiul de motive inconștiente, ni se opune constatarea că motivele acțiunilor nu pot fi nici inventate nici dirijate de individul uman. - Procesul motivației se relevă a fi un flux continuu de ale cărui particularități și stadii conștiința ia numai ect. -

Cu ce extraordinară subtilitate a fost exprimată de Eminescu inconștientul, motivație erotică, în scrisoarea a LV - a -

- Nu trăiți voi ci un altul vă inspiră... el trăiește
- El cu gura voastră ride, el se cîntă el șoptește...

Dar ce poate fi această zonă a psihismului nostru care este conexă cu conștiința psihică dar niciodată absorbită de aceasta ci numai oferindu-i continuu posibilitatea de a deveni ??? Din ansamblul studiilor efectate inconștientului, extragem câteva idei mai expresive -

1 - Toate fenomenele inconștiente aparțin conștiinței dar nu apar decât fragmentar în conștiință, întrucât scapă conștiinței. -

2 - Trăirea conștientă a experienței implică o serie de fenomene psihice care țin de infraconștiință. -

3 - Inconștientul este o forță biologică, un domeniu psihoïd, care animă prin elanul său vital întregul psihism, fără a se manifesta în sfera conștiinței. -

4 - Inconștientul este un recipient al memoriei, un magazin al trecutului, un depozitar de amintiri, pentru că el este locul de înregistrare al engremelor, al tuturor urmelor. -

5 - Inconștientul absolut, separat cu totul de conștiință, este constituit din toate apetiturile, aspirațiile, interzise, care deci trebuie să rămână izolate, să nu ajungă în conștiință. (Aceasta este teza fundamentală a teoriei refulării elaborată de Freud). -

Remarcăm faptul că unii analiști ai fenomenelor inconștiente au aderat la teoria realității psihice a inconștientului dar alții au contestat existența unui psihism divizat în conștiință, subconștient sau preconștient și zone obscură a inconștientului. - Teoria dominantă a inconștientului, în care se plasează și motivația, ca apetit, do-

rință compresivă, s-a impus însă. - Se pare că Psihiatria face tot mai evidentă prezența inconștientului în psihismul uman, mai ales prin prisma unor fenomene patologice de de structurare a cimpului conștiinței. -

Problema inconștientului nu poate fi însă epuizată prin decizia dacă este sau nu este o zonă a psihismului uman, ci necesită, în funcție de faptul că intimitatea fenomenului nu poate fi cunoscută, analizată sau reprodusă (dată fiind fluenta vieții psihice) o elucidare riguroasă a naturii sale. - Cu fenomenele inconștiente ne găsim în apropiere de baza bio-chimică și bio-electrică a psihismului. - Dacă eliminăm modalitatea antropomorfică de gândire și elaborare, prin care se face din inconștient un fel de personaj, inevitabil ne vom găsi confrunțați cu procese materiale de această natură. -

Tezele Psihologiei cibernetice despre ^{motivație} ~~intimitatea~~ sa, a cărei prezență este recunoscută în dinamica comportamentală, sînt formulate și exprimate într-un limbaj științific diferit, compatibil cu concepția fundamentală despre ființa umană, considerată a fi un micro-sistem cu autoreglare, un automat instruibil, cum este definit de școala ~~de psihologie~~ cibernetică din țara noastră (Ed. Nicolea și C. Bălcășanu).

Înșercarea sistemului - om în spațiul natural și social este decisă de existența unui mecanism coordonator-reglator de natură informațională care imprimă comportamentului un finalism adaptativ.

Ansamblul relațiilor de intercomunicare, totdeauna orientate spre soluții adaptative are la bază o structură motivațională.

Motivația deci constituie o lege fundamentală a sistemului psiho-comportamental.

Teza cibernetică de bază, privind mobilismul individului uman este de inspirație pavlovistă, întemeindu-se pe ecuația S - R (stimul - reacție), posibilă prin proprietățile nervismului (excitație și reacție). -

Ființa umană fiind implicată într-un mediu (natural și social) se va găsi totdeauna sub incidența unui flux de semnale venite din ambianță, aceste semnale putînd fi sensibilizatoare, evocatoare, energizante, operative etc. - Sub un alt aspect, unele din aceste semnale pot produce efecte entropice (dezorganizatoare) altele, efecte entientropice (negentropice). - Oricare din aceste semnale, inclusiv cele venite din interiorul organismului, pot deveni motive ale unor acte comportamentale, orientate spre o finalitate adaptativă. -

Psihologie cibernetică dă recunoaștere procesului de conștientizare a motivelor ca și celui de prezență inconștientă. - Motivele care dinamizează individul și-l propulsează în acțiuni, dar în mod

↳
↳
↳

inconștient, în primă acțiunilor un caracter automat, aberent, necontrolat etc.-

Psihologia cibernetică nu abordează frontal problema inconștientului (~~probabil~~ tocmai pentru faptul că este aproape imposibil de explicat) ci formulează o teză axiomatică, în sensul că orice organism viu poate fi considerat ca un sistem de a cărui structură internă se poate face abstracție (poate fi neglijată) (Edmond Nicolson). - Ființând într-un mediu, organismul viu se va găsi continuu sub inciderea a numeroși factori din mediu care vor acționa asupra sa în modalitatea unor semnale de intrare. - Aceste semnale vor produce modificări în stările interne ale organismului, pe care nu le cunoaștem și de care putem face abstracție, modificări care vor determina răspunsuri comportamentale ce se vor exprima în semnale de ieșire. - Totalitatea stărilor interne ale organismului sistem, pentru că nu sînt încă cunoscute au fost numite cutia neagră-sau în terminologia engleză consacrată - black-box. - Această este analogul inconștientului din Psihologia descriptivă. -

Comportamentul uman poate fi explicat în modalitate cibernetică prin cunoașterea semnalelor de intrare și a celor de ieșire. -

Se mai adaugă existența a două funcții în procesul de motivație (factori de orientare) care ar fi funcția hedonică, aceea a setii funcției și plăcerii (analogul celui - Lustprinzip - (principiul plăcerii din teoria freudiană) și funcția riscului (totalitatea condițiilor și restricțiilor cu care va fi confruntat actul comportamental dihemizat de anumite motive. -

În fine, Psihologia cibernetică acceptă și fenomenul aleator posibil al conflictului de motive. - Elaborează principiul exclusivității concordanței a unui motiv cu un singur act comportamental, fiind imposibil ca același motiv să ²⁰¹⁷ ~~impoziteze~~ ^{es} o pluralitate de conduite. În ipoteza în care în conștiință apar motive contradictorii, va avea loc un proces tensiv de deliberare, de mistuire interioară, pentru a decide alegerea unuia sau altuia dintre motive. -

Problema critică o constituie faptul dacă eu nostru poate arbitra liber alegerea motivului care va deveni eficient (psihologia de orientare cibernetică afirmă o astfel de posibilitate) sau starea de conflict interior se va decide exclusiv prin confruntare motivelor, între ele, cînd va triumfa cel mai adecvat funcției hedonice sau funcției de risc. - Eu (polul superior al conștiinței) nu ar putea arbitra pentru logicul considerent că a accepta ²⁰¹⁷ ~~un~~ ^{es} astfel de punct de vedere ar însemna să infirmăm teoria originii inconștiente a procesului de motivație. -

Cu aceste sintetice puncte de vedere explicative, proprii celor două interpretări psihologice, vom reaminti faptul că problema motivelor acțiunii umane este stringent conexă cu cea a determinismului său, menținând esența, cu cea a libertății de voință (liberul arbitru).

Legea motivației, incenzurabilă de Ful nostru, evidențiază convingător determinismul faptelor psihice și mai precis determinismul comportamentului uman. -

Pentru oameni de știință de autoritate, cum este fizicianul Eddington, în celebra sa lucrare "Natura lumii fizice" - 1943 New York - liberul arbitru în comportamentul uman trebuie recunoscut pentru motivul decisiv că psihismul uman constituie o natură pe care fizica nu o poate determina ci o lasă nedeterminabilă. - Fizica nu poate prevedea următoarea acțiune a unui individ, oricare ar fi acesta. -

Marele fizician Planck a pus în demută ideea determinismului psihismului uman, cu argumentarea că libertatea de voință este un sentiment și anume în sensul că omul se simte liber și numai el poate ști dacă realmente se simte liber. - Acesta ^{sentiment} ~~sentiment~~ de libertate (stare interioară, subiectivă) este posibilă prin faptul că după consumarea unui act comportamental mulți oameni își închipuie că ar fi putut acționa altfel. - ... Mai târziu însă, Planck a apărât teza determinismului cu o argumentare impresionantă. -

La aceste teze favorabile libertății de voință s-a opus fenomenul motivației acțiunilor umane, aceste acțiuni fiind derivate necesare din motive, formulându-se următoarea propoziție riguros logică - "dacă omul ar putea voi liber motivele acțiunilor sale, atunci el ar fi cu adevărat liber, deși între motive și acțiuni subsistă un proces determinist necesar. -

→ În filozofia materialist-dialectică, liberul arbitru este repudiat ca fiind o ficțiune. - Se admite existența unei libertăți comportamentale relative. - Jurisții nu au reținut această idee generală și nu au dat un răspuns la întrebarea crucială, cum poate fi legiferată libertatea relativă în relațiile interumane în societatea juridic structurată. - Această temă se cere lustră în studiu, mai ales că în cele mai recente lucrări privind această problemă, se face precizarea că libertatea de voință nu trebuie concepută ca fiind libertatea de a executa o decizie sau altă comportamentală ci de a alege între posibilitățile avuabile și cele inavuabile. - În acest sens, enunțul anterior a fost astfel formulat - "Libertatea este cât este și da ca este, constă în posibilitatea de ordin mai înalt de a alege efectiv între posibilități" (Privire filozofică asupra raționalității științei". - Colectiv - Ed. Academiei 1984 pag. 111). -

Cluj. - 20 oct. 1985

Prof. Dr. Constantin Stecăroiu

VALOAREA LOGICO - JURIDICA A NOTIUNILOR ! "responsabilitate" și "capacitate psihică".-

Prof. Dr. Constantin Stegăroiu -

Utilizarea diversă a cuvintelor -"responsabilitate" și "capacitate psihică" în limbajul curent ne epune întrebarea dacă acestea sînt sau pot deveni noțiuni logico-juridice.-Logice, pentru că noțiunea (în orice domeniu al științei) este prima formă de cunoaștere, cel dintîi contact, întocmai ca senzația, între intelectul uman și obiectele lumii reale, devenind apoi în procesul de comunicare materia primă a judecăților și raționamentelor.-

Instrument de prim ordin în cunoaștere, cum a fost definit de for datorul Logicii formale -Aristotel-, noțiunea este insăparabilă de cuvînt dar nu orice cuvînt constituie o noțiune.-Ori termenul lexie -responsabilitate cît și sintagma -capacitate psihică- per a transmite o cunoștință, un fragment de știință despre ceva sau cel puțin o informație.-

Atributul juridic vizează eventuala posibilitate de a fundamenta judecări și construcții teoretice ori soluții pragmatice în domeniul dreptului, fără a între în contrarietate cu principiile gîndirii logice. Aceste principii constituie repere de referință în domeniul științelor, considerent pentru care Logica este declarată supremă instanță a gîndirii științifice, care deoseleşă erorile și contradicțiile în noienul enunțurilor de care este capabil intelectul.-

Geneza noțiunilor este sinuoasă.-Sub aspect istoric pune în evidență amplexarea peripeției gîndirii umane.-Constituirea noțiunilor este însă stringent condiționată fiind o cunoaștere la un înunăt grad de generalitate, o cunoaștere a atributelor definitorii ale unei clase de obiecte ci nu cunoașterea tuturor atributelor fiecărui obiect individual în parte.-Deaceea s-a remarcat că noțiunea ne asigură o cunoaștere prin esențe, o cunoaștere esențială.-

În teoria generală a Logicii, capitolul dedicat noțiunii a generat numeroase și profunde analize, motivate, între altele, de prudența de a evita ca în conținutul de cunoaștere pe care-l poartă fiecare noțiune

să nu se infiltreze ficțiuni, simple aparențe, abstracții fără sens et
Garanția adevărului în știință depinde în primul loc de realitatea o-
biectelor care compun anumite clase de obiecte, a căror cunoaștere
este concentrată în conținutul noțiunii.-

În abordarea temei noastre, am considerat necesar să relevăm
câteva aspecte minimale privind structura și funcția cognitivă a no-
țiunii ca prim instrument de cunoaștere științifică.-

Dintre cele două elemente de structură (conținut și sferă),
conținutul interesează cu prioritate problema noastră și-i reținem
importanța prin axioma = cu necesitate orice noțiune trebuie să
dețină un conținut de cunoaștere a ceva, a unui obiect din lumea rea-
lă.- În general, acest conținut rezidă în stributele comune ale unei
clase de obiecte și trebuie să permită definiția noțiunii respective.
Spre exemplu, stributele-vertebrat, mamifer, biman, inteligent, definesc
noțiunea - O M .- Pronunțând cuvântul OM ne vin în minte stributele
menționate.- Pronunțând stributele citate ne vine în minte imaginea
omului.- În altă ordine de idei, vom releva că noțiunea este insepara-
bilă de cuvântul care o exprimă și o antrenează în procesul de comu-
nicare.. Cuvântul este deci elementul portant al conținutului noțiu-
nii.- Desăltfel, în Psihologie și Filologie se admite că gândirea și
verbirea s-au format împreună.- Nu se poate concepe una fără alta, dar
Al. Rosetti susține că limbajul nu ajunge niciodată să redea cu precie-
zie toate nuanțele gândirii. (Al. Rosetti - Filosofiea cuvântului Buc.-
1946.) Cu toate că nici o noțiune nu poate fi exprimată altfel decât
prin cuvinte, totuși, nu toate cuvintele sînt noțiuni.- Acest postulat
se impune și ca avertisment împotriva ușurinței cu care, uneori, orice
cuvînt este considerat noțiune.-

Deși nu toate cuvintele sînt noțiuni, Semantică admite că tea-
te cuvintele au un sens, un înțeles, orientînd gândirea într-o direcție
sau alta.- Se afirmă că orice cuvînt are un nucleu semantic fundamen-
tal, relativ stabil, care poate fi valorificat într-un context, numai
între anumite limite. (Tatiana Cazacu - "Le principe de l'adaptation
au contexte"-1955.- Sensul cuvintelor obține o precizie sporită în
texte propoziționale.-

Științele nu se pot constitui fără un sperat noțional coerent
sistematizat, cu noțiuni definibile și nu poate fi concepută o știin-
ță compusă numai din cuvinte care nu dețin decât sensuri.-

Relevăm, în fine, că, în general, noțiunile sînt definibile prin
reproducerea notelor din conținutul lor și fixarea acestora între ge-
nul proximal și diferența specifică.- Sînt și noțiuni indefinibile, fie

prin gradul de mare generalitate pe care-l exprimă, cum este cazul categoriilor logice, fie prin incănsistența conținutului. - Un exemplu poate fi conceptul de "fericire". -

Ne interesează în plus o particularitate a noțiunilor mai puțin studiată în logica formală dar cu implicații severe în opera științelor și anume gradul de transmisibilitate a cunoștinței conținută în noțiune sau, metaforic vorbind, cantitatea de informație, de știință și gradul de inteligibilitate ce ni se oferă de o noțiune. -

În analize sporadice, după acest criteriu, au fost semnalate unele clase de noțiuni din care cităm câteva. -

Noțiunile concrete sînt cele ce au un corespondent în obiectele din existența reală. - Acestea sînt noțiuni care oferă imagini despre lucruri, substanțe, energii, fenomene, metamorfoze ale lucrurilor, relații dintre fenomene etc. sporind astfel gradul de cunoaștere și inteligibilitate a lumii. - Mai mult, conținutul acestor noțiuni este totdeauna definibil și verificabil. - Noțiunile concrete conferă și cel mai înalt grad de precizie, tuturor științelor naturii. -

Noțiunile abstracte nu corespund nici unui obiect din universul lucrurilor reale. - Aceste noțiuni exprimă caractere de mare generalitate ale unor clase de obiecte și ca atare nu sînt definibile. - Dacă sînt conectate obiectelor reale promovează un anumit sens. -

Se mai citează clasa noțiunilor clare, cu conținut bine decantat și exprimat. - Prin opoziție, noțiunile obscure nu oferă acte de înțelegere ci cel mult presupuneri vagi; spre ex. conceptul de subconștient. -

Se citează de asemenea clasa noțiunilor precise, fie sau nu în modalitate matematică. - Acestea oferă cunoștințe de mare consistență cognitivă. -

O altă clasă este aceea a noțiunilor confuze în conținutul cărora notele definitorii nu sînt concordante. -

Sub influența teoriei mulțimilor, în Logică a apărut mențiunea unei alte clase de noțiuni - noțiunile vide, sau cu clasă nulă; spre ex. aviația lunară. - Rigurose logice, noțiunile vide trebuie considerate inexistente, deoarece o noțiune vidă de conținut nu poate fi o noțiune. - Conținutul noțiunii fiind un element de structură trebuie să existe, independent de calitatea sa. - Altfel, noțiunea nu se poate constitui și nu se poate realiza nici axioma primă adică aceea că orice noțiune trebuie să dețină un conținut de cunoaștere sau cel puțin o informație

Într-o situație similară se găsește și noțiunile denumite carbe, al căror specific constă în faptul că nu permit intelectului de a gândi ceva în conținutul lor; spre ex. noțiunea neant care nu poate avea un conținut minim, deoarece nimicul, neființa, nu pot fi gândite. -

Cea mai reconfortantă dintre clasificări, după criteriul enunțat anterior este aceea elaborată în deceniul trei de biologul american -Brigman, în același timp un logician de valoare. -Acest om de știință distinge clasa noțiunilor operaționale de clasa noțiunilor fără sens. O noțiune ~~de~~ operațională este aceea care face posibilă identificarea metodelor, a operațiilor, prin care a fost obținută noțiunea respectivă. -Brigman a avut în vedere observația și experiența. -

O întrebare care ar exclude posibilitatea de a găsi operația care ar permite găsirea răspunsului ar fi o întrebare absurdă. -Precizia unei noțiuni este direct dependentă de precizia operațiilor care au servit la constituirea acelei noțiuni. -Spre exemplu -noțiunea energie, definită ca proprietatea dimensionată a unui sistem de a produce lucru mecanic, pune în evidență observația că această noțiune n-a putut fi obținută decât ^{prin} operații de ordin fizico-mecanic, în nici un caz din pură inspirație. -Numai noțiunile operaționale asigură rigoarea teoretică și pragmatică a științelor. -Dimpotrivă, enunțul citat de Brigman și anume că "celulele cerebrale sînt sediul proceselor mintale" este considerat o afirmație fără valoare, deoarece nu dispunem de nici-o metodă operativă de a surprinde prezența vreunui proces mental în interiorul neuronilor. -

Prin recurență la ^{ca premisă} cele cîteva idei conferite de Logica științei, pe care le-am adoptat /la opinia noastră în tema abordată, vom considera problematică posibilitatea de a reține și valorifica ca noțiuni logice -conceptele -responsabilitate și -capacitate psihică. -

Vom pune în evidență, cu toată obiectivitatea care se impune, o serie de date specifice temei tratate, spre a le expune discuțiilor critice. În dicționarul explicativ al Limbii Române, conceptul de responsabilitate este prezentat ca fiind o obligație impusă unei persoane de a face ceva, de a da socoteală de ceva, evident prin a suporta consecințele faptului generator de daune. -Din textul dicționarului rezultă deci că conceptul de responsabilitate denumește o specie de obligație promovată de fapte cauzatoare de prejudicii. -

Raportată la individ, obținem sintagma -individ responsabil - adică autorul unui fapt ^{are} prohibit pentru care, a suporta consecințele punitive. Dacă semnificația logică a conceptului de responsabilitate, realmente și exclusiv ar fi aceea de obligație specifică, acceptarea ca noțiune cu valoare juridică n-ar opune nici-o dificultate. -Apertul cognitiv ar fi însă palid deoarece elementele definitorii ale responsabilității, în sensul de obligație specifică sînt implicate în teoria generală a obligațiilor. -

În alte lucrări însă și în deosebi în cele de Etică, conceptul de responsabilitate este gândit cu totul diferit și enume - "aptitudinea înăscută a individului uman de a cunoaște binele și răul, de a alege și decide liber acțiunile sale iar când acestea au caracter antisocial sînt acțiuni decise și comise cu conștiința că face un rău, deci cu conștiința culpabilității sale".-

Deci conținutul acesta ar fi real, dacă ar corespunde întocmai naturii umane deci, noțiunea -responsabilitate- ar fi operațională și ar permite fundamentarea a numeroase construcții juridice în domeniul dreptului. -Din nefericire, conceptul -responsabilitate- nu-i numai o temă discutabilă ci obiectul unui conglomerat de teorii contradictorii. -Mai mult, în ultimele decenii teoriile care contestă atributul responsabilității se înmulțesc. -Fără intenții polemice, dar pentru cîmăteriu, expunem cîteva date și situații reportabile la ipoteza responsabilității care obligă la meditație, mai ales dacă ne supunem ~~îm~~ principiului că structura și funcționalitatea legislațiilor trebuie să concorde cu adevărurile celorlalte științe în problemele conexe. -

Ipoteza responsabilității etice-juridice, în sensul enunțat anterior, nu poate fi tratată decît în termeni de libertate. -Nu poate alege și decide în mod responsabil decît un individ liber, un individ care acționează deci în afara oricărui factor cu incidență determinativă. -

Gîndind altfel, ar trebui să admitem că responsabilitatea prin libertate scoate ființa umană de sub imperiul determinismului universal. -Întreg universul cu toate fenomenele sale este supus determinismului dar noi, evident, arbitrar, ar trebui să admitem că această minusculă însăși reprezentată de specia umană dispune de remarcabila libertate comportamentală, preferînd, după legi necunoscute (dealtfel libertatea este incompatibilă ~~cu~~ cu ideea de lege) cînd conduitele avuabile, cînd acțiunile antisociale. -E posibil ??

Enunțînd determinismul (totul e succesiune de cauze și efecte, totul posibil numai prin cauze) vom preciza că nu este vorba de o teorie oarecare căreia să i se poată opune tît o teorie oarecare cu tema indeterminismului, a libertății absolute. -Determinismul a dobîndit recunoașterea de lege universală întocmai ca legea gravitației universale, ori ca legile unității materiei în univers sau legea conservării materiei. -

Materialismul științific și filosofic au repudiat liberul arbitru dar unele din lucrările noastre de materialism dialectic cum și Dicționarul Filosofic fac o concesie neconvingătoare unei teze a lui Engels, pentru a preconiza o libertate relativă de care s-ar bucura numai ființa umană. -

Dar libertatea relativă nu are și nu poate avea corespondent în legislație. După ce criteriile și cu ce căile ar putea fi gândită și dimensionată libertatea relativă cum și conexa responsabilitate relativă dacă s-ar voi impune teoria responsabilității prin libertatea de a alege liber între două sau mai multe demersuri comportamentale.-

Legislația noastră penală consacră principiul responsabilității etico-juridice, complinit cu ideea de culpabilitate, și fundamentat pe libera intenție de a acționa.-Art.19 din codul penal vechiază cu o anumită abilitate ideea de libertate absolută.-

Dar legea penală consacră și determinismul, în mod explicit, în cazurile prevăzute de art.44-51. ~~www~~ Intellectul este pus la grea încercare când ar voi să-și explice cum intervine determinismul în spațiul rezervat libertății umane?? Sau ar trebuie să suporte paradexe de genul acesta ; riposta legitimă a victimei atacului este un act comportamental determinat de atacul agresorului conjugat cu instinctul de spărrare.-Dar, în sensul ideii fundamentale a legii penale, atacul agresorului este opera unei persoane libere și în acest caz nu se poate înțelege cum libertatea poate genera determinism fără a fi determinată la rândul ei.-Mai mult, codul în vigoare consacră și causalismul psihic, adică tocmai în ipoteticul sediu al libertății.-În acest sens, art.25 c.p. definește instigatorul ca fiind persoana care determină o altă persoană să comită o infracțiune.-

Imaginea individului uman, când liber când determinat în comportamentul său, pe care ne-o sugerează soluțiile legii penale, omite cu totul ilogie caracterul antinomic al celor două noțiuni - determinism și libertate.-

Un document impresionant demonstrează prezența continuă a psihicului uman sub imperiul determinismului prin factori patogeni.-În catalogul de clasificare internațională a bolilor, valabil până în IER 1988, experții O.M.S. indică 30 grupe de boli mintale totalizând 608 specii și 186 sindroame de morbiditate psihică.-Toate aceste efecte nocive nu sînt produsul libertății.-La originea fiecărei boli mintale găsim o etiologie minuțios decantată, ceea ce face posibilă și terapia aferentă.-

În Psihologia contemporană de orientare materialistă ca și în Psihologia cibernetică, dinamismul psihic și comportamental este explicat prin cauzele numite motive.-Motivația este considerată un fenomen constant și în ansamblu constituie un impuls al dinamismului psihic.-Apariția motivelor apare caecum enigmatică; nu știm cînd, cum și ce fel de motive vor apărea în ființa noastră.-Deaceia nici nu vom ști mai dinainte ce acte comportamentale vor urma.-Unele studii, argu-

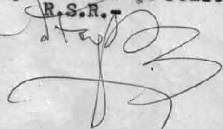
capacitate sensul de -total,tot,ansamblu- nu sa obtine decit o compli-
cație inutilă în raport cu structura completă și explicită a noțiunii
-psihism uman.-Așa dar conceptul -capacitate psihică-se substituie
noțiunii-psihism,~~și~~ fără nici un aport cognitiv,căci ambele indică acee-
și realitate a naturii umane-psihismul.-După cum simpla noțiune -psi-
hism-nu spune nimic despre calitatea psihicului,nici noțiunea -capaci-
tate psihică-nu spune mai mult.-

Este real că în uzul cotidian întâlnim expresia-"capacitate în
intelectuală"și acceptăm că are un sens,peutru că,metaforic vorbind,
nu se comite o eroare zicând,"X deține un mare număr de cunoștințe în
numeroase domenii",ceea ce se înscrie în ideea de mărime conținută în
noțiunea de capacitate.-O astfel de construcție nu ar fi posibilă în
cazul psihismului,fiind imposibil să spunem,de ex.-X are un psihic ve-
luminos" Dacă într-un text juridic s-ar întâlni consemnarea -"X are ca-
pacitate psihică",în realitate s-ar spune un adevăr elementar,în sen-
sul că X fiind în viață nu i se poate contesta psihicul său.-Dacă con-
semnarea ar fi alta,de ex. "X are deplină capacitate psihică"conținut-
ul conceptului nu ar fi diferit de primul.-În schimb,propoziția "X
nu are deplină capacitate psihică"ar constitui o absurditate căci ar
trebui să acceptăm că X are numai un fragment de psihic.-În fine,o pro-
poziție ca aceasta - "X nu are capacitate psihică" ar constitui deese-
mena o absurditate,det fiind că Psihiatria a consacrat adevărul că
nici bolile mintale nu anihilează psihicul individului.-Alienatul min-
tal menține totuși psihicul său.Chiar dacă se găsește într-un impas
patologic(psihicul/este bolnav dar nu a fost nesentizat).-

Ideea finală ce ni se impune este aceea că numai noțiunile clare,
precise,inteligibile și operaționale pot promova știința,în timp ce
conceptele vagi,obscure,nebuloase sau inconsistente în conținutul lor
vor ~~genera~~ seriale de erori indezirabile.-

Cluj-Napoca -13 octombrie 1987

Prof.Dr.Constantin Stegăroiu
Membru corespondent al Academiei
de Științe Sociale și Politice a
R.S.R.

1

II

P R E M I S E

PENTRU ELABORAREA UNEI DEFINITII LEGALE A DISCERNAMINTULUI

1.- Problema discernământului figurează ca o preocupare științifică interdisciplinară majoră în programul de activitate al "Cercului de psihologie juridică" din Timișoara, de la înființarea acestuia.

În cadrul acestei preocupări, în ședința din 20 aprilie 1987 a Cercului am expus în limitele unei conferințe "Conceptul discernământului reflectat în legislația și doctrina franceză și română, în raport cu determinarea responsabilității penale." - Subiect explicabil prin influența preponderantă avută de codul penal francez din 1810 și de doctrina clasică franceză asupra legislației și doctrinei penale române moderne.

Premisele prezente sînt extrase din conținutul conferinței amintite.

2.- Concluzia desprinsă din analiza prealabilă a etimologiei și conținutului semantic general al cuvîntului, era că discernământul se impune atenției ca o facultate esențială a spiritului, cu rădăcini adînci în intelect și în conștiință, care permite ființei umane să se orienteze în complexul vieții sociale pe răspundere proprie, în cadrul unei autonomii bio-psihice, condiționate de legile naturii și de comandamentele Moralei și Ordinei juridice pozitive, care garantează și ocrotesc interesele generale și drepturile, interesele și aspirațiile persoanei legitime. -

3.- În caz de încălcare, sancționată de legea penală, a comandamentelor, sub aspectul specific al incidentei legii, discernământul apare criteriul-cheie în aprecierea responsabilității penale a faptului, major sau minor, în limitele responsabilității sale morale și ale libertății sale de autodeterminare. -

4.- Legea penală nu definește discernământul, și nu folosește acest termen decît în stabilirea responsabilității penale a delincvenților minori, prevăzînd o prezumție absolută

de ne-culpabilitate în favoarea "copiilor" și una relativă în favoarea "adolescenților", în ambele cazuri pentru "lipsă de discernămint".

5.- Această dispoziție legală implică în mod logic și juridic prezența termenului în structura represivă a tuturor codurilor, francez și române, examinate, constituind în sarcina infractorilor majori o prezumție legală relativă de culpabilitate, ce poate fi combătută prin dovedea lipsei de discernămint.

6.- În sprijinul acestei prezențe, codul penal român din 1968 oferă în art.17-19 un argument în plus, prin înglobarea în definiția infracțiunii a noțiunilor de vinovăție, intenție, și culpă, plasând astfel conceptul infracțiunii pe linia procesului psihic ce premerge și însoțește fapta incriminată, și scoțind în evidență semnificația psiho-juridică a celor trei noțiuni, raportată la problema criteriului de determinare a responsabilității penale, privită prin prisma manifestării libere de voință și de conștiință a infractorului.-

7.- Lipsa unei definiții legale a discernămintului a devenit o sursă de controverse doctrinale, ce s-au repercutat defavorabil asupra practicii judiciare, alimentate mai ales de disputa principială dintre adepții ~~-----~~ școlii clasice franceze și ai școlii pozitivistă, privind temeiul dreptului de a pedepsi. Definirea conceptului de discernămint în raport cu incidența legii penale a rămas astfel în sarcina doctrinei și jurisprudenței. -

8.- În doctrina franceză, axată pe structura normativă a codului penal din 1810, având la baza dreptul de a pedepsi principiul răspunderii morale al omului pentru faptele sale, conceptul discernămintului îi ilustrează cu autoritate științifică profesorii Roux și Garraud, doi reprezentanți străluciți ai acestei doctrine. -

9.- După Troux, discernămintul este "rațiunea necesară de a pricepe natura și însemnătatea unei acțiuni și de a distinge ceea ce este permis de ceea ce este interzis".

10.- Garraud, examinând conceptul discernămintului în cadrul dreptului de a pedepsi și al elementelor constitutive ale infracțiunii, declară :

"Pentru popoarele moderne, concepția dreptului se întemeiază pe două postulate esențiale : existența unei legi morale care impune omului ca regulă de conduită și libertatea sa de

"a se conforma acestei legi. Responsabilitatea sa ia naștere din apropierea dintre aceste două idei. Autorul unui act material constituind o infracțiune, ... nu poate fi făcut responsabil de acest act decât dacă a priceput că face un act rău și dacă a acționat în mod liber. Inteligenta și libertatea autorului sînt deci elementele constitutive ale oricărei infracțiuni." - În acest context, discernămintul, identificat cu inteligenta, Garraud îl numește : facultatea omului de a discerne din punct de vedere penal ilegalitatea actului ce i se impută." - Iar, prin libertate se înțelege pentru om facultatea internă de a voi sau de a nu voi, de a se determina fără a fi constrins, să îndeplinească actul delictuos."

"Responsabilitatea penală neputînd exista decât în cazul în care inculpatul a acționat cu discernămint și libertate, împreună cu jurările care exclud aceste două facultăți, ori una sau alta dintre ele, fac să dispară culpabilitatea, și deci dreptul de a pedepsi." -

11.- Doctrina penală română, cu excepția adepților intrenșigenți și școlii pozitivistă, în fundamentarea dreptului de a pedepsi adoptă principiul responsabilității morale a infractorului, cu corolarul discernămintului ca criteriu de apreciere a culpabilității, dar înbinat cu tot ceas ce experiența și practica a putut verifica și reține ca valabil din ideile noi ale școlii pozitivistă.

12.- După profesorul Traian Pop, imputabilitatea există atunci cînd "agentul are capacitatea, are facultatea de a discerne valoarea etică și socială a actului său, de a aprecia motivele care îl stimulează și acela sau îl reține de la acela și de a se determina conform acelei aprecieri. Capacitatea de discernămint al actului său și de apreciere a motivelor intră în noțiunea inteligentei, iar facultatea determinării în noțiunea vointei." (Drept penal comparat, vol. II. 1923). - Pe acest temel, în comentarea la art. 139 al codului penal român din 1936, va preciza că "criteriul responsabilității (adică al stării de culpabilitate) în acest cod este discernămintul". -

13.- In conștientia profesorului V. Dongoroz, dezvoltată pe larg în tratatul său de "drept penal", publicat în 1939, termenul-cheie care hotărăște existența sau inexistența imputabilității, este acela de capacitate penală, care - după dinșul- "înseamnă aptitudinea de a fi supus unei pedese", cu precizarea că "această aptitudine juridică decurge din aptitudinea naturală, edică din starea bio-psiho-fizică a persoanelor. O persoană, care datorită stării sale bio-psiho-fizice "este în măsură (aptă) să înțeleagă valoarea firească a lucrurilor și să-și diriguiească în chip conștient voința, va fi o persoană capabilă din punct de vedere penal."

"Capacitatea penală este deci normalitatea bio-psiho-fizică, ce nu trebuie privită ca o perfecțiune ideală, ci ca o realitate mulțumitoare comună majorității oamenilor și reprezentând tipul real al omului normal."

Din aceste considerații principale Dongoroz trage următoarea concluzie privind discernământul :

"In doctrină nu există un acord cu privire la înțelesul noțiunii de discernământ. Unii autori raportează acest termen la aptitudinea de a înțelege, alții la capacitatea de a deosebi binele de rău, alții la posibilitatea de a cunoaște ce este licit, etc.... Socotim toate aceste discuții ca absolute fără folos, din moment ce discernământul este o cauză care atrage capacitatea penală? acolo unde există prezumție că această capacitate lipsește, implicit discernământul nu poate fi explicat decât pornind de la rațiunea de capacitate penală."

"Așadar, - conchide Dongoroz - prin discernământ vom înțelege capacitatea de a înțelege și de a-și manifesta conștient voința, în raport cu un anumit fapt : discernământul este deci capacitatea penală mărginită la o speță concretă, iar nu generalizată la orice manifestare a unei persoane." (Op cit., p406-407). -

14.- In lucrarea sa de catedră "Drept penal. Partea Generală", apărută în 1965, profesorul I. Oancea, rămânând în cadrul codului penal din 1936, dar și depășindu-l, anticipând dispozițiile viitorului cod din 1968 în legătură cu noțiunile de vinovăție, intenție, culpă, responsabilitate și discernământ, scrie următoarele :

"In dreptul nostru penal, esența vinovăției constă în "săvârșirea cu intenție sau culpă a unei infracțiuni. Cu alte cuvinte, există un temei subiectiv al răspunderii penale când "infractorul își dă seama, prevede, urmările socialmente periculoase și le urmărește sau le acceptă, ori când nu le prevede dar putea să le prevadă. Vinovăția indică deci o "statură psihică ce denotă o participare voită și conștientă la săvârșirea infracțiunii ... Vinovăția, în primul rând, "poate exista numai la acele persoane care au împlinit o "anumită vîrstă ... care sînt capabile, responsabile, și care "sînt libere în acțiunile și gîndurile lor." -

Iresponsabilitatea penală presupune ca "persoana să fie "incapabilă să-și dea seama de acțiunile și inacțiunile "sale, să nu poată discerne, înțelege, dacă acțiunea sau "inacțiunea este permisă."

15.- a.- Oprețioasă contribuție la deschiderea spre o elaborare științifică satisfăcătoare a unei definiții legale a discernămintului, oferă vol. I., apărut în 1969, al lucrării juridice colective de bază din perioada codului penal actualmente în vigoare, editat de Academie R.S.R. sub titlul "Explicații teoretice ale codului penal român"-(din 1968)-, prin analiza aprofundată a dispozițiilor normative ale acestui cod. ¹

1.- Notă : Autorii volumului I. : Vintilă Dongoroz, consultant juridic, conducător și coordonator al întregului volum, redactor al studiului introductiv și al Cap. III. (Participația) și Cap. V. (Cauzele care înlătură caracterul penal al faptei), Siegfried Kahane, Ion Oancea, Iosif Fodor, Nicoleta Iliescu, Constantin Bulai și Rodica Stănoiu. -

Rezultatul analizei poartă pecetea doctrinei bio-psiho-fizico-juridice a profesorului Dongoroz despre trăsăturile și elementele constitutive ale infracțiunii și despre conceptul discernămintului, adaptată la principiile care stau la baza întregii reglementări din noul cod. -

b.- "Una din cele trei trăsături esențiale ale "infracțiunii, potrivit art. 17 c.p., - spun autorii volumului "I., - este vinovăția, care privește ^{stabilesc} latura subiectivă a "infracțiunii." - Iar dispozițiile din art. 19 regulile de drept prin care "se precizează juridic conținutul vinovăției

"formele sale și modalitățile acestora. Aceste forme și modalități își găsesc explicația în complexitatea rezultatelor "cece de de, prin înălțuirea lor, conținutul psihic și vinovăției". - "Vinovăția cuprinde două componente : Unul de conștiință și altul de voință Fapta și urmările ei sunt concepute, meditate și orientate de conștiință ... Odată terminat procesul psihic de luarea unei hotărâri, se produce trecerea de la manifestarea de conștiință la manifestarea de voință. Voința diriguată de conștiință mobilizează și dinamizează energiile necesare în vederea și pentru punerea în executare a hotărârii luate ... Vinovăția este așadar expresia sintetică a aspectului subiectiv, fiindcă privește manifestările psihice care sunt caracterizante pentru latura subiectivă." -

c.- "Cele două forme tipice ale vinovăției sunt ... intenția și culpa ... care trebuie să însoțească săvârșirea "faptei" - Vor exista însă și "fapte săvârșite cu formă mixtă intenție și culpă (preterintenție)".

"Potrivit disp. de la pct. 1 al art. 19, fapta este săvârșită cu intenție, când infractorul a prevăzut rezultatul ... și a urmărit sau acceptat producerea lui ... Prin a prevedea rezultatul se înțelege, așadar, a avea reprezentarea acestuia și să se știe că rezultatul se va produce ... Prevederea este, deci, o anticipare a ceea ce se va întâmpla ulterior." ... Dar "pentru existența vinovăției ... nu este suficient să se prevadă un rezultat osrecare, ci acel rezultat socialmente periculos pe care fapta îl prezintă într-o atingere concretă adusă valorilor sociale ocrotite de legea penală... Atunci când fapta care prezintă pericol social a fost săvârșită în vederea altui rezultat decât cel care s-a produs, dar care ar fi putut fi evitat ... există în principiu culpă." -

d.- Vinovăția ca atitudine a conștiinței față de rezultatul faptei, nu se reduce la un proces psihologic limitat la obiect, la prevederea sau neprevăderea și urmărirea sau neurmărirea rezultatului. Dimpotrivă, ea are totdeauna și un conținut social-politic ... Vinovăția, din acest punct de vedere, devine o trăsătură caracteristică a conduitei antisociale, o conduită care merită să fie reprobata sub raport moral-politic și reprimată penal." -

e.- "lipsa trăsăturii esențiale a vinovăției, trăsătură fără de care nu poate exista nici o infracțiune", atrage iresponsabilitatea penală.

"Prin iresponsabilitate se înțelege starea de incapacitate psihică (psihico-fizică) a scelor persoane care intelectiv (capacitatea de a înțelege) nu-și pot da seama de sensul, de valoarea sau de urmările acțiunilor ce săvârșesc "lipsă de discernământ, stare de inconștiență), sau care volitiv (capacitatea de autodeterminare) nu-și pot determina și dirija în mod normal voința în raport cu propriile lor acțiuni sau inacțiuni."

"A spune că o persoană nu-și poate da seama de acțiunile sau inacțiunile sale înseamnă că acea persoană nu este în stare să înțeleagă caracterul antisocial al acțiunilor sau inacțiunilor, să priceapă decă ele sau urmările lor prezintă pericol social și de ce săvârșirea lor nu poate fi îngăduită." - Aceste persoane sunt lipsite de discernământ, sau se află în stare de inconștiență." (Op. cit. p. 392-395).) -

16.- Reflectarea rolului discernământului și al noțiunilor de vinovăție, intenție, culpă și preterintenție în învățământul universitar actual, vizând determinarea responsabilității penale, o ilustrează documentat lucrarea de catedră "Drept penal. Partea generală", în trei volume, totalizând 892 pagini, a conf. Dr. Maria Zolyneak, editată de Universitatea "Al. I. Cuza" din Iași. (vol. I. în 1973, vol. II. în 1976 și vol. III. în 1984)

Lucrarea axată pe sistemul represiv al codului din 1968, reoaglindește în mod selectiv ideile avansate ale științei penale române, încorporate în mod structural echilibrat în cod, cu principiul responsabilității morale ca bază a responsabilității penale, în centrul echilibrului aflându-se discernământul ca factor de apreciere a culpabilității.

Autoarea, ca și codul, nu definește apriat discernământul. Dar conceptul apare inclus în toate analizele lucrării privind subiectul infracțiunii, precum și noțiunile de responsabilitate, vinovăție, intenție, culpă și preterintenție.

"Codul nu definește ce se înțelege prin discernământ", - observă autoarea, - Dar, "în literatura penală s-a conturat noțiunea de discernământ, precizându-se că prin acesta se înțelege capacitatea persoanei de a înțelege și de a-și

"manifesta conștient voința în raport cu anumită faptă con-
"cretă."

Codul nu definește nici noțiunea de responsabilitate,
"însă definește iresponsabilitatea - art.48 - care este o cauză
"ce înlătură caracterul penal al faptei și pe cele de consecin-
"ță și răspunderea penală ... Opusă stării de iresponsabilitate
"este reponsabilitatea, care poate fi definită ca fiind capaci-
"tatea sau aptitudinea persoanei de a-și da seama de acțiunile
"sale, de semnificația lor socială și de a le putea dirija în
"mod conștient." - Cît privește libertatea de hotărîre și de
acțiune, aceasta înseamnă "posibilitatea persoanei de a-și de-
"termina în mod liber voința, de a delibera și hotărî potrivit
"propriei voințe", și "de a acționa potrivit voinței
"sale." . -

Reogîndirea conceptului de discernămint în analiza condi-
țiilor cerute pentru a deveni subiect al infracțiunii, apare tot-
atît de clar și în examinarea noțiunilor de vinovăție, intenție
și culpă. -

17.- Concluziile doctrinei penale române privind rolul
discernămintului în stabilirea responsabilității penale pe teme-
nul responsabilității morale a infractorului, se infățișează ca
prețioase puncte de orientare în realizarea justiției penale,
fără a exclude însă riscul erorilor posibile în aprecierea culpa-
bilității, datorită lipsei unei definiții legale a conceptului.
Acest risc subsistă însă și în ipoteza existenței unei definiții
generat de dificultatea de a alege din conținutul semnificativ
de bogat și nuanțat al termenului, și de a cuprinde într-o sinteză
definitivă nuanța adecvată rezolvării judiciare juste a tuturor
problemele de responsabilitate, stit de variate și ele, în raport
cu incidența legii penale. Dificultate sporită de împrejurarea,
evidențiată de profesorul Constantin Stegăroiu în referatul in-
titulat "Discernămint și Responsabilitate - Aspecte Critice", pre-
zentat la cea de a patra "Conferință de psihiatrică socială" de la
Timișoara din 25-26 aprilie 1986, - în sensul că "în cunoașterea
riguroasă științifică a faptului numit discernămint" - în afară de
juriști - "sînt deopotrivă interesele psihopatologiei, psihatriei și,
la modul stringent teoretic, psihologiei", și că, astfel, "în jurul
temei - discernămint și responsabilitate - se relevă o diversi-
tate de exigențe teoretice, cu stit mai legitime din punct de
vedere științific decît eram în considerare și aspectele sociale
ale distribuției capacității de a discerne."

18.- Oricum, o definiție legală a discernământului, ca criteriu determinant al responsabilității penale nu este imposibilă, și ar fi binevenită, dacă reușește să reoaglindească principiul etico-juridic fundamental inclus implicit în sistemul represiv modern, după care omul trecut de etape adolescenței este presupus a poseda capacitatea necesară de a se comporta onest în relațiile de societate, fără a periclita viața, integritatea corporală, drepturile și interesele legitime ale altora, sau a nesocoti normele juridice ale ordinii de stat și interesele obștești ocrotite de lege.

Cît privește dimensiunea acestei capacități, raportată în mod specific la incidența legii penale, legiuitorul o învederează el însuși prin specificarea faptelor incriminabile și a pedepselor aferente, aplicabile celor care cu bună știință și liberi de orice constrângere fizică sau morală, violează comandamentele morale și juridice ale vieții sociale. În lumina acestei specificări, dimensiunea capacității se circumscrie de la sine în limitele facultății intelectuale și morale a omului de a distinge între bine și rău, între just și injust.

19.- În Franța, Ministerul Justiției a făcut un pas important în această direcție, propunând introducerea în art. 40 al proiectului noului cod penal francez, menit a înlocui art. 64 din codul Napoleon, următorul text :

"N'est pas punissable celui qui est atteint, au moment de l'infraction, d'un trouble psychique ou neuropsychique, ayant abolí son discernement ou le contrôle de ses actes." (Persoana suferind de o tulburare psihică sau neuropsihică în momentul săvîrșirii infracțiunii, care să-i fi abolit discernământul sau controlul actelor sale, nu este pedepsibilă.)

20.- Doctrina penală română ar înregistra un succes remarcabil pe planul dreptului penal comparat, prin elaborarea și propunerea introducerii în legislația penală română a unei definiții a discernământului, care să facă posibilă deslășuirea cît mai justă a poziției etico-juridice a infractorului față de dispozițiile represive ale codului. -

Ion Tenchea
Doctor în Drept

Timișoara, 23 septembrie 1987.

Tenchea

ION TENCHEA
Doctor în Drept

Accechea

Scurtă privire retrospectivă asupra
participării mele la lucrările "Cer-
cului de Psihiatrie Juridică" din
Timișoara, prilejuită de împlinirea
primilor trei ani de activitate a Cer-
cului. - (1985 - 1988). -

Timișoara, februarie 1988

Participarea la lucrările "Cercului de psihiatrie
juridică" din Timişoara, înfiinţat în februarie 1985.

(1985 -1988)

Participarea mea la lucrările Cercului în primii trei ani de activitate a ecstetului s-a manifestat mai ales în cadrul discuţiilor interdisciplinare privind temeiul responsabilităţii penale şi al dreptului de a pedepsi, - problemă centrală a sistemului juridic represiv. Participare la discuţii, completată cu o monografie despre "Conceptul discernămintului, completat cu o monografie despre "Conceptul discernămintului şi reflectarea lui în legislaţia şi doctrina franceză şi română, în raport cu determinarea responsabilităţii penale". Un rezumat al acestei monografii a fost prezentat la simpozionul naţional de Psihiatrie legală care a avut loc la Predeal în zilele de 23-24 octombrie 1987, sub titlul "Premise pentru elaborarea unei definiţii legale a discernământului."

Problema ^{temeiului} responsabilităţii penale şi al dreptului de a pedepsi, strâns legată de aceea a poziţiei existenţiale a omului în univers şi în societate, sub dubla înfăţişare materială şi spirituală a fiinţei umane, - legată la rândul ei de problema cunoaşterii şi explicaţiei lumii şi vieţii, - a fost pusă în discuţie prin cele două remarcabile conferinţe de catedră ţinute la începutul activităţii Cercului de către profesorii Constantin Stegăroiu şi Eduard Pamfil, prima susţinând teza filozofică a determinismului universal, considerată valabilă şi pentru determinarea comportamentului uman, iar cea de a doua, opusă acestei teze, tratând despre liberul arbitru şi personalitatea .

Discuţiile engagejate prin această deschidere filozofică s-au orientat - fără a nesocoti recomandările gândirii filozofice sănătoase - cu preferinţă îndirecţia datelor certe ale istoriei şi ştiinţelor naturii, care, după cum se ştie, înfăţişează prezenţa omului pe planeta Terra ca făcând parte din regnul animal, ajuns prin efectul unei multimilinare evoluţii în virful vertebrelor din clasa mamiferelor şi familiei hominidelor, ce "homo sapiens". -

Pe acest plan, omul prezintă toate caracteristicile morfo-fiziologice ale animalelor, supus aceleasi condiționări naturale. El se deosebește însă de animalele in mod esențial prin facultățile sale psihice (gîndire, rațiune, voință, creativitate, sesibilitate, și mai ales conștiința), inerente vocății sale existențiale specifice de homo sapiens, pe care, însă, nu le poate dezvolta și valorifica decît în societate, fapt ce l-a stăruit în definiția de "animal social".

O definiție contrazisă de istorie, de știință și de filozofie neinfluențată de speculații metafizice fanteziste.

După Conrad Lorenz, premiul Nobel 1973, fondatorul Etologiei (Știința comportamentului animal și uman), "omul este un animal", în mod indiscutabil, - "der nu numai un animal", adaugă savantul, ci unul avînd un destin "specific", ca "fiiință de cultură", situat într-o "deschidere constantă spre lume". Instinctele lui nu sînt prognozate in obiectul lor ca la animalele necuvîntătoare; punerea lor în lucrare este legată de plecare, influențată, desigur, de ereditate, de educație, de obiceiuri, dar în, fond, determinată de conștiință. Între impulsurile naturale ale omului și "dressajul" lor prin conștiință, există astfel o "complimentaritate funcțională". -

Filozoful neokentian, Ernst Cassirer, (1874-1945), autorul "Filozofiei formelor simbolice"⁽¹⁾, și unul dintre

(1) - Notă. Versiunea franceză apărută în 1923-1929, trei volume, în editura "Minuit". Sub titlul "Eseu asupra omului", lucrarea a fost comentată într-un singur volum în 1944. -

reprezentanții de seamă ai filozofiei moderne, contestă, la rîndul lui, temeinicia definiției "omul animal social", ca neacoperind decît parțial și neesențial realitatea umană, ce nu poate fi redusă la planul unic al societății animalelor. Animalele sociale sînd de pildă, și albinele, spune Cassirer, unindu-și glasul cu acela al lui Karl Marx (K.I.133), - dar trăirea lor în societate este structurată de mecanismul inexorabil al instinctelor și orientată spre o finalitate biologică strict determinată. Societățile nu pot fi o caracteristică definitorie a omului, deoarece existența acestuia se definește

se desfășoară pe un plan superior substratului său biologic, desprinsă din determinismul animalic prin manifestările sale specifice, ca creator de forme culturale, singurele care îi pot defini adevărata ființă de homo sapiens. După Cassirer, definiția corectă a omului ar fi aceea de "animal simbolic", det fiind că formele culturale pe care le creează sunt toate forme simbolice.

Ceea ce distinge, deci, în mod esențial pe om, diferențându-l de celelalte mami-fere, este cultura, expresie pozitivă a trăirii sale sociale pe planul spiritualității. Dovedă de ne tăgăduit a capacității sale de creație culturală o oferă pe o scară largă (și mereu în curs de largire): știința, tehnica, arta, limbajul articulat, literatura, filozofia, edică tot ce - în general - se înțelege prin cuvântul "civilizație". Curioasă operă de creație, avîndu-și izvorul în indestructibilele inclinații înăscute ale omului spre adevăr, bine și frumos, dinamizate de energiile constitutive naturale, sălășluite în străfundul ființei umane, — care îi antrenează viața spre ascensiune și progres continuu.

+ + +

Creația a omului este însăși societatea în care trăiește în condiții de civilizație, în cadrul ^{liber}autonomiei bio-psihice extinse pînă la granița obstacolelor de netrecut ale mediului natural înconjurător, și pe măsura efortului și virtuții sale creatoare, — beneficiind, grație poziției sale existențiale privilegiate, de facultatea spirituală, cu rădăcini adînci în conștiință și intelect, care îi permite să se orienteze liber în complexul vieții sociale. Acest privilegiu implică însă răspunderea sa personală în caz de nerespectare a imperativelor morale incluse în vocația specifică de "homo sapiens", pentru toate faptele sale antisociale și antinumane, care îi compromit preeminența biologică și psihică față de animalele necuvîntătoare. Concomitent el poartă însă răspundere și pentru neîndeplinirea datoriilor sale morale de a duce o luptă viguroasă împotriva a ceea ce filozoful de la Darmstadt, Hermann von Keyserling, numește acțiunea destructivă de civilizație a forțelor telurice, care stau în cale ascensiunii ființei umane pe scara valorilor culturale, putînd provoca o stare de pasivitate, de adormire și chiar de întunecare spirituală, catastrofa pentru poziția sa existențială privilegiată.

Sub acest aspect, responsabilitatea morală a ființei umane are și un sens plancter, derivând din obligația de solidaritate activă a tuturor oamenilor de pe glob, întru asigurarea conviețuirii tuturor popoarelor într-un climat de civilizație superioară și colaborare pacifică. Omenirea va fi ferită de dezastrele periodice ale căderii în haosul dezordinii și al bestialității, numai fiind conștientă acestei solidarități va fi devenit temelie vie a relațiilor dintre indivizi și popoare.

Tragedia omului porcede din refuzul său neputința sa de a urma neabătut legea morală, deși numai prin respectarea acesteia își poate salva privilegiul de "homo sapiens". În perioadele istorice de infidelitate față de exigențele vocației sale specifice, bilanțul trăirii sale pe Terra prezintă un cutremurător tablou de alternanțe între bucurii și lacrimi, bunăstare și mizerie, iubire și ură, credință și trădare, înțelepciune și prostie, glorie și rușine, înălțare și prăbușire, creație și distrugere. -

+ * +

Concluzia ce se desprinde din discuțiile purtate în primii trei ani de activitate a Cercului, privind temeiul responsabilității penale și al dreptului de a pedepsi, o reoglindește principiul etico-juridic fundamental, inclus în sistemul juridic represiv modern, - inclusiv în codurile penale române din 1864, 1936 și 1968, - după care omul trecut de limita adolescenței este presupus a poseda capacitatea necesară de a se comporta onest în relațiile de societate, fără a periclita viața, integritatea corporală, drepturile și interesele legitime ale altora, sau de a _____ nesocoti normele juridice ale ordinii de stat și interesele obștești ocrotite de lege. Violarea acestui principiu etico-juridic strage responsabilitate morală a făptuitorului, și în condițiile prevăzute de lege, determină convertirea acesteia în temei al responsabilității penale și al dreptului de a pedepsi, precum și în obligația civilă de a despăgubi victime pentru daunele materiale pricinuite prin fapta pedepsită de legea penală..

După Dongoroz, capacitatea amintită derivă din "aptitudinea naturală, edică din starea bio-psiho-fizică a persoanelor", datorită căreia ele sînt "în măsură să înțeleagă valoarea

5
firessă a lucrurilor" _____ și să-și diriguiască în chip conștient voința", devenind astfel capabile din punct de vedere penal. "Capacitatea penală este, deci, normalitatea bio-psiho-fizică" și, ca apere, condiția necesară a imputabilității. Fără a putea fi privită însă ca o perfecțiune ideală, ci ca o realitate multumitoare comună majorității oamenilor, și reflectând tipul real al omului normal", - deci, nici ca un fenomen _____ uman general vesele. Dovada: numărul mare de indivizi incapabili de a înțelege, de a-și diriga voința, de a-și da seama de caracterul neconvenabil și ilicit al faptelor pe care le săvârșesc, de a distinge între bine și rău, între just și injust, - incapacitate, care exclude normalitatea și, pe cale de consecință, imputabilitatea.

Pe acest plan complex, și interdisciplinarmente bogat nuanțat, este chemată Psihistris să îndeplinească rolul de colaboratoare a Justiției în stabilirea "capacității penale" ("normalității") delictului, precizând în concluziile expertizei dacă acesta, în săvârșirea fetei incriminate a lucrat cu discernământ, sau fără discernământ. - Acest factor psihistico-juridic urmind a deveni, în faza judiciară, criteriul determinant în spreclerea imputabilității. -

+ + +

Privită prin prisma îndeplinirii acestui rol, cu largă deschidere spre fenomenul degradării energiilor constituive ale ființei umane în lumea contemporană, cu efecte ruinătoare asupra civilizației însăși, clinica psihiatrică oferă prilejul depriment de a medita asupra fragilității resorturilor psiho-fiziologice care susțin poziția existențială privilegiată a omului față de restul viețuitoarelor din regnul animal. Destrămarea acestor resorturi, exemplificată aici pe viu, atrage atenția că "homo sapiens", despoiat de podoba facultăților sale sufletești specifice, cade în ceaște psihică a unei trăiri vegetative, afară de că, al necind tot mai jos pe povârșitul acestei volatilizări a esenței sale umane, devine un pericol social sau un deșeu uman prăbușit sub nivelul animalității. -